

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Annika Bunder

**Tallinna ja Tartu 15-16-aastaste noorte vägivaldse käitumise seos kodusest
keskkonnast tulenevate teguritega**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Rein Murakas, MA (Sotsioloogia)

Kadri Rootalu, PhD (Sotsioloogia)

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Annika Bunder

28.05.2018

Abstract

The primary focus of the present study was to determine the relation between violent behaviour and other home environmental factors among adolescents in Estonia. In order to determine these factors, I used a sample of 4338 adolescents (ages 15 to 16) of both sexes from Tallinn and Tartu from the international program „Youth in Europe“. The program is primarily based on prevention work. The questionnaire for the program included questions on a large number of social and risk factors as well as questions regarding exposure to violence.

The risk factors which were used in the analysis were witnessing violence at home, being part of a violent act at home, living arrangement, parental educational level, family's economic status, the language spoken at home and the city in which the respondents live in. I used multinomial logistic regression in order to determine the effect of these factors.

The findings indicated that there is a relation between exposure to violence at home and violent behaviour among adolescents from Estonia. Home environmental factors which have a relation to violent behaviour among female respondents included the economic status of the family, educational level of the mother, the language spoken at home and living with a single parent. As for male respondents, these factors include the economic status of the family, educational level of the mother, the language spoken at home and the city in which they live in. Overall, the results showed that witnessing violence at home and other socioeconomic factors definitely affect youth violence and are in accordance with Albert Bandura's social learning theory.

Keywords

Adolescent, exposure to violence, violent and aggressive behaviour, family violence, social learning theory, home environmental factors

Sisukord

Abstract.....	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus	6
1. Kirjanduse ülevaade ja uurimisküsimused.....	8
1.1 Vägivallaga seotud mõisted	8
1.2 Sotsiaalne õppimise teooria: agressiivsus	8
1.3 Soolised erinevused agressiivses käitumises	9
1.4 Vägivalla kasutamise riskitegurid.....	10
1.4.1 Vägivalla kogemus kodusest keskkonnast	10
1.4.2 Elukorraldus	11
1.4.3 Lapsevanemate haridus	12
1.4.4 Perekonna majanduslik seis	13
1.4.5 Kodune keel.....	13
1.5 Probleemiseade ja uurimisküsimused	14
2. Metoodika.....	15
2.1 Andmete kirjeldus	15
2.2 Tunnuste kirjeldus.....	15
2.2.1 Füüsilist agressiivsust mõõtvad tunnused	15
2.2.2 Kodus koetud füüsilist agressiivsust mõõtvad tunnused.....	16
2.2.3 Muud kodusest keskkonnast tulenevad mõjutegurid	16
2.3 Analüüsi meetod	17
3. Tulemused	18
3.1 Füüsilise vägivalla kasutamine ning koduse vägivalla kogemuse seosed	18
3.2 Regressioonanalüüs.....	21
3.2.1 Füüsilise vägivalla kasutamine ja kodusest keskkonnast tulenevad tegurid	21

3.2.2	Füüsilise vägivallaga ähvardamine ja kodusest keskkonnast tulenevad tegurid	23
4.	Arutelu.....	25
4.1	Vägivaldne käitumine ja kodus vägivalla nägemine või kogemine.....	25
4.2	Vägivaldne käitumine ja seos kodusest keskkonnast tulenevate teguritega	25
	Kokkuvõte	28
	Kasutatud kirjandus	29

Sissejuhatus

Noorte vägivaldne käitumine saab alguse kodust, kus õpitakse esimesed väärtused ning käitumismaneerid. Kui noored õpivad agressiivset käitumist kodust, tuleb vägivalla ennetamisega alustada kodudest ja perekondadest. Noorte vägivaldse käitumise uurimise kaudu on võimalik ennetustöö. Vägivalla ärahoidmine on oluline, et tagada nii noorte endi kui teiste turvalisus. Eesti vägivalla ennetamise strateegias aastateks 2015 – 2020 (2015) on toodud välja, kuidas ennetustöö osana peavad lapsevanemad looma oma lastele turvalise ja vägivallavaba kasvukeskkonna. Kuid 2016. aastal registreeritud perevägivallajuhtumitest oli vähemalt 26% juhtudel vägivalla nägijaks või kannatanuks laps (Ahven, Tamm, Solodov, 2017).

Võrreldes eelmise kümnendi lõpuga, on hetkel kehaline väärkohtlemine alaealiste toime pandud kuritegudest jäänud kuritegude registreerimise arvu poolest väga sarnaseks (Tamm, 2017). On ka tõestust, et noored suhtuvad vägivaldsesse käitumisse tolereerivamalt võrreldes teiste vanusegruppidega (Salla, 2014). Samas tuleb meeles pidada, et kõik vägivaldsed käitumised ei saa ametlikult registreeritud. Selleks, et leida võimalikult täpsed tulemused noorte vägivaldse käitumise kohta, tuleb antud käitumist uurida noorte endi käest. Varasematest uuringutest on leitud seosed noorte endi vägivaldse käitumise ja kodus vägivalla kogemise vahel (Fagan, 2005; Kimonis, Ray, Branch ja Cauffman, 2011; Maas, Herrenkohl ja Sousa, 2008; Myers jt, 2018; Smith ja Thornberry, 1995; Straus, Sugarman ja Giles, 1997; Widom, 1989).

Minu bakalaureusetöös on kasutusel 2016. aasta andmed „Noored Euroopas“ uuringust. Antud uuring oli 15-16-aastaste noorte riskikäitumise ja elutingimusi kaardistav rahvusvaheline projekt. See on suunatud riskikäitumise vähendamise meetmete väljatöötamisele kohaliku omavalitsuse tasandil. Programmi on kaasatud 35 linna Euroopas, sealhulgas Tallinn ja Tartu (Tomberg, i.a).

Käesoleva töö eesmärk on uurida Eesti noorte vägivallatsemise ja kodusest keskkonnast tulenevate riskitegurite seoseid. Esmalt otsin seoseid noorte vägivaldse käitumise ja kodus vägivallaga kokkupuutumise vahel. Selle aluseks on Albert Bandura (1973) õppimisteooria, mis kirjeldab, kuidas agressiivne käitumine tekib õppimise teel. Töö teine ülesanne on leida millised teised koduse olukorraga seotud riskitegurid mõjutavad noorte vägivaldset käitumist. Uuritavate tegurite valiku aluseks on nii eelnev kirjandus kui ka „Noored Euroopas“ uuringust

kasutatavad andmed. Bakalaureusetöö analüüsi vältel uurin poisse ja tüdrukuid eraldi, sest eelnevate uuringute tulemusena on selgunud, kuidas agressiivsel käitumisel esineb soolisi erinevusi (Bandura, 1973; Thomaes, Stegge ja Olthof, 2007; Zelli, Dodge, Lochman ja Laird, 1999).

Antud uurimistöö koosneb neljast suuremast osast. Kõigepealt annan ülevaate seonduvast kirjandusest ning teoreetilisest osast. Pärast seda kirjeldan töö uurimismeetodit. Kolmandas osas toon välja töö analüüsi ja tulemused. Töö viimases osas arutlen saadud tulemuste üle.

1. Kirjanduse ülevaade ja uurimisküsimused

1.1 Vägivallaga seotud mõisted

Käesoleva bakalaureusetöö keskmeks on noorte füüsilise vägivalla kasutamine ning sellega ähvardamine. Sellest tulenevalt defineerin mõisted, mis on seotud füüsilise vägivallaga.

Maailma Terviseorganisatsiooni (*WHO*) järgi on füüsiline vägivald tahtlik füüsilise jõu või sunni kasutamine (ähvardamine või tegelik kasutus) teise isiku, grupi või kogukonna vastu mis põhjustab või võib põhjustada vigastusi, surma, psühholoogilisi kahjustusi, ebasoodsat arengut või ilmajäetust (*WHO*, 2018).

Noorukid veedavad palju aega kodus ning just kodu on üks koht, kus on võimalik vägivallaga kokku sattuda. Antud töös kasutan ühe vägivalla kasutamise mõjurina kodus nähtud või kogetud vägivalda, mis kuulub perevägivalla alla. Istanbuli konventsiooni (2011), millele on allakirjutanud ka Eesti, järgi on perevägivalla ohvriks lapsed ka siis, kui nad on antud vägivalla pealtnägijad.

Perevägivald on igasugused vägivalla aktid, sealhulgas füüsilised, mis leiavad aset perekonnas või koduseinade vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud ohvriga ühes elukohas (Istanbuli konventsioon, 2011).

1.2 Sotsiaalne õppimise teooria: agressiivsus

Noorukid õpivad kodust käitumisviise ning selle alla võib kuuluda vägivaldsus. Tuntuima sotsiaalse õppimise teooria esindaja Albert Bandura (1973) järgi ei sünni inimesed agressiivse käitumise tungiga, vaid seda käitumist saab ühel või teisel viisil õppida. Tavaliselt õpitakse esmased käitumismaneerid kodus. Bandura (1973) sõnul ei kasuta inimesed kõiki käitumisviise, mida nad on õppinud. Bandura (1973) on oma töödes uurinud, milline efekt on sellel, kui vaatlejana näha agressiivse käitumise premeerimist, karistamist või mitte välja tegemist. Ühes neist töödest paluti lastel vaadata erinevaid videosid agressiivselt käituvast näitlejast. Esimeses videos karistati näitlejat käitumise eest, teises kiideti ning premeeriti teda ja kolmandas ei olnud tema käitumisel tagajärgi. Võrreldes teiste lastega, kasutasid agressiivseid käitumismaneere rohkem need lapsed, kes nägid sellise käitumise tagajärjena

premeerimist või neutraalsust. Seega, uuringu tulemusena oleneb agressiivse käitumise toimepaneku tõenäosus karistatud saamise riski olemasolust. Kui vaatluse kaudu õpitud agressiivne tegevus jääb karistamata või saavutab positiivse tagasiside, võib vaatleja antud tegevust hakata jäljendama. Negatiivse tagasiside puhul tekib vastupidine efekt – vaatleja saab teadlikuks karistuse riskist ja suurema tõenäosusega ei hakka tegevust ise jäljendama (Bandura, 1973).

Vägivallaga kokkupuude kodus ei pruugi piirduda vaid vaatlusega, nooruk võib olla kodus ise kogenud füüsilist vägivalda. Sellisel juhul on endiselt tegemist füüsilise väärkohtlemisega (Calder, 2004, Linno, Soo ja Strömpl, 2011a kaudu). Füüsiliselt vägivaldne lapsevanem võib enda tegusid õigustada, näiteks öeldes noorukile, et ta vääris seda (Calvete, 2007; Zelli jt, 1999). Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt õpib nooruk selle kaudu, kuidas vägivald on õigustatud viis enda eesmärkide saavutamiseks (Bandura, 1973).

Kokkuvõtlikult selgub sotsiaalse õppimise teooriast, et lapsed ja noored, kes on pealt näinud vägivalda või kogenud vägivaldses käitumist, kalduvad ise olema agressiivse käitumisega. Kui täiskasvanud kasutavad füüsilist agressiooni laste või noorukite ees, kasutavad ka nemad vägivalda enda suhetes suurema tõenäosusega (Bandura, 1973; Halford, Matthew ja Brett, 2000). Sotsiaalse õppimise teooria järgi jäljendavad noored enda vanemate käitumist edasistes suhetes teiste inimestega. Sellest lähtuvalt peaks noorte vägivaldse käitumise ärahoidmiseks ennetama kodu- ja lähisuhtevägivalda. Seejuures tuleks silmas pidada, et poisid ja tüdrukud võivad vägivalda nägemisele või kogemisele reageerida erinevalt.

1.3 Soolised erinevused agressiivses käitumises

Õppimisprotsessis on oluline preemia ja sanktsioonide tähtsus (Bandura, 1973). Eelmainitud Bandura (1973) uuringust selgus, kuidas agressiivse käitumise õppimisel ei esine soolisi erinevusi, küll aga ise nende elluviimisel. Vaatamata sellele, kas näitleja videos sai karistada või mitte, jäljendasid poisid spontaanselt nähtut rohkem kui tüdrukud. Tüdrukud jäljendasid nähtut vaid positiivse või neutraalse tagajärje puhul. Kui aga kõigile lastele lubati preemiat selle eest, et nad jäljendaksid videos nähtut, ei esinenud enam märkimisväärsed soolisi erinevusi. See tähendab, et kõik lapsed olid omandanud oskuse käitumist järele teha, kuid tüdrukud olid

valmis tegema seda vaid siis, kui tagajärg on positiivne. Õpitud käitumise teostus oleneb sotsiaalsest olukorrast.

Hilisemate uuringute tulemused on olnud erisugused. Mitmete uurimistööde (Arata, Langhinrichsen-Rohling, Bowers ja O'Brien, 2007; Thomaes, Stegge ja Olthof, 2007; Zelli jt, 1999) järgi on kokkupuude agressiivse käitumisega poiste puhul seotud käitumisprobleemidega (vägivaldne ja kohatu käitumine). Tüdrukute puhul täheldavad need uuringud seost sisemiste probleemidega, nagu depressioon. Evans, Davies ja DiLillo (2008) uuringu tulemusena on poistel palju suurem tõenäosus käitumisprobleemide tekkeks, kui nad on näinud või olnud vägivallaga seotud.

Samas on leitud ka tüdrukute puhul seoseid käitumisprobleemidega. Tüdrukud, kes kasutavad vägivalda, on suure tõenäosusega ise kokku puutunud vägivallaga (Maas jt, 2008; Calvete ja Orue, 2013). Poisid on vägivalla ohvrid enam kui tüdrukud (Maas jt, 2008), kuid vaatamata sellele on koduse vägivalla tagajärjed tüdrukutele suurema mõjuga (Maas jt, 2008).

1.4 Vägivalla kasutamise riskitegurid

Noorukite vägivaldse käitumise riskitegurid võivad olla seotud demograafiliste teguritega, negatiivsete elukogemustega, teiste käitumisprobleemidega ja koduse keskkonnaga (Saner ja Ellickson, 1996). Antud bakalaureusetöö ühe osana keskendun teguritele, mis tulenevad kodusest keskkonnast. Järgnevalt kirjutan lahti sellised koduse keskkonna tegurid nagu kodus vägivalla kogemine, elukorraldus, lapsevanemate haridus, perekonna majanduslik seis ja kodune keel.

1.4.1 Vägivalla kogemus kodusest keskkonnast

Mitmed uuringud (Fagan, 2005; Smith ja Thornberry, 1995; Widom, 1989) on leidnud seoseid koduse füüsilise karistuse kasutamise ja lapse agressiivse või kuritegevusliku käitumise vahel. Kimonis jt (2011) uurisid nii kodus vägivalla nägemist kui ka ohver olemist vägivaldse käitumise riskiteguritena. Selgus, et mõlemal teguril on seos noorte vägivaldse käitumisega. Maas jt (2008) sõnul võiks lausa väita, et perevägivald on üks suurimaid nooruki edaspidise agressiivsuse ja/või kuritegeliku käitumise ennustaja.

Noored kasutavad vägivalda suurema tõenäosusega siis, kui nad on sellega kodus kokku puutunud. Straus, Sugarman ja Giles (1997) longituuduuring otsis vastust küsimusele, kas vanemad väärkohtlevad lapsi, sest lapsed käituvad halvasti või lapsed käituvad halvasti, sest vanemad väärkohtlevad neid. Tulemusena leiti, kuidas füüsilise karistuse kasutamine suurendab ajas lapse sotsiaalseid raskusi - antisotsiaalset käitumist ja käitumiseraskusi. Nende raskustega ei pruugi noor osata käituda negatiivsete emotsioonidega ning võib end väljendada agressiivselt. Kui nooruk kasutab kodust õpitud vaenulikkust ja sundivat suhtlemisstiili eakaaslastega, võib talle saada omaks tõrjutu staatus (Soo ja Soo, 2002). Sellised raskused eakaaslastega suhtlemisel tõstavad veelgi sotsiaalset oskamatust ja väljajäetust. Hilisemas elus võivad nendel lastel tekkida probleemid väheste ja ebakvaliteetsete sotsiaalsete suhetega, tööga, alkoholismiga, kriminaalse käitumisega ja väärkohtlemisega (Soo ja Soo, 2002).

Need raskused võivad tekitada noortel probleeme emotsioonide väljendamisega ning nad võivad tahtmatult käituda vaenulikult. Agressiivne käitumine võib jagada reaktiivseks ning proaktiivseks. Reaktiivne agressiivsus tähendab, et vägivalda kasutamine ei pruugi olla teadlik, samas kui proaktiivselt agressiivsed inimesed kasutavad vägivalda teadlikult (Salmivalli, 2002). Myers jt (2018) uuringust selgus, et vägivalda eelnev kogemine mõjutab noortel enam reaktiivset agressiivsust käitumist kui proaktiivset. Seega on võimalik, et kodus kogetud või nähtud füüsiline vägivald mõjutab noore ebastabiilsust nii, et nende vägivalda kasutamine ei pruugi olla teadlik käitumine.

Kokkuvõttes on noortel, kes näevad kodus perevägivalda palju pealt, on oht tagajärgedele, mis on seotud psühholoogiliste, sotsiaalsete, akadeemiliste ja füüsiliste raskustega, samuti ka ise vägivaldeks muutumisega (Arata jt, 2007; Buka, Stichick, Birdthistle, Earls, 2001; Calvete ja Orue, 2013; Maas jt, 2008).

1.4.2 Elukorraldus

Thornberry jt (1999) järgi on suurem risk käituda agressiivselt nendel noortel, kes elavad kodus ühe vanemaga või kelle vanemad on lahutatud ning väiksem nendel noortel, kes kasvavad üles kahe vanemaga peres. Samuti on leitud, et üksikemaga elamine mõjutab lapse kuritegelikku käitumist rohkem kui üksikisaga elamine (Wright ja Wright, 1994). Isa või isafiguuri puudumine võib seega mõjuda noorte agressiivsele käitumisele rohkem kui ema puudumine. Vanemate lahutust kogenud lastel on suurem tõenäosus olla kokkupuutunud kodus

agressiivsusega ja seega on ka neil suurem risk käituda agressiivselt (Singh ja Kiran, 2014). Lahutus ei pea olema ilmtingimata negatiivse mõjuga lapsele. Mida lähedasemad on lahutatud või lahku kolinud lapsevanemad, seda vähem käitumishäired võib nende lastel tekkida (Amato, Kane ja James, 2011).

Samas oleneb noorte käitumine ka sellest, milline suhe tal on teise vanemaga. Kui nooruk elab üksikvanemaga, kuid siiski omab positiivset suhet teise vanemaga, on tal väiksem tõenäosus käituda vägivaldselt võrreldes noortega, kes suhtlevad vaid selle vanemaga, kellega elavad koos (Jackson jt, 2010).

2007. aastal läbiviidud Eesti alaealiste hälbiva käitumise uuringu (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007) tulemusena leiti, et tüdrukute puhul, keda kasvatab ainult ema, esineb vägivaldset käitumist rohkem võrreldes tüdrukutega, kes kasvasid üles mõlema vanemaga. Samas vägivald perekonnas suurendab poiste riski käituda kriminaalselt.

1.4.3 Lapsevanemate haridus

Kõrgema haridustasemega lapsevanemad võivad julgustada oma lapsi omandama paremat haridust ning selle kaudu võivad tekkida lastel endil kõrged ambitsioonid ja sihid elus (Davis-Kean, 2005). On võimalik, et lapsevanema madal haridustase võib seega mõjuda vastupidiselt ning tekitada lastes käitumisprobleeme, sealhulgas agressiivset käitumist (Dubow, Boxer, Huesmann, 2009). Madalama haridustasemega vanematel võib olla puudulik informatsioon toimetulekustrateegiast ja neil on vähem võimalusi, et lahendada materiaalseid kulutusi nõudvaid olukordi (Linno, Soo ja Strömpl, 2011b). Seega võib madal lapsevanemate haridustase tuua koju sisepingeid, mis mõjutavad omakorda peresiseseid suhteid ning laste käitumist.

Dubow, Boxer ja Huesmann (2009) järgi on vanemate haridustase mõjuriks laste ja noorte enda hariduskäigule ja käitumisele koolis. Kui madala haridustasemega lapsevanemad ei innusta last õppima, võivad tema õppimise tulemused noorukieas koolis langeda. Sealjuures võivad tekkida tülid või arusaamatused ja noorukil võib tekkida negatiivne suhe kooliga. Kuna noorukieas ollakse haavatavad, võib see kujundada käitumisprobleeme nii kodus kui ka koolis.

1.4.4 Perekonna majanduslik seis

Kehva majanduslikku seisu ning vaesust on peetud suurteks vägivallatsemise põhjustajateks (McAra ja McVie, 2016). Vaesemates peredes võib esineda rohkem vägivalda, kuid vaesus ei ole otseselt vägivalda riskitegur, vaid pigem lisa pingevaldkas (Linno, Soo ja Strömpl, 2011b). Samas on uuringutes leitud seoseid kehva majandusliku seisu ning agressiivse käitumise vahel. Noored, kes pärinevad halval majanduslikul järjel olevatest peredest, on käitumisprobleemidega suurema tõenäosusega kui noored, kelle pered on majanduslikult heal järjel (Galgotra, 2013; Pachter, Auinger, Palmer ja Weitzman, 2006).

Noorukieas toimub kognitiivne areng samaaegselt bioloogiliste muutustega (Rosso, Young, Femia ja Yurgelun-Todd, 2004). Sellel ajal on nooruki emotsionaalne stabiilsus haavatav ning väga mõjutatud ümbritsevast keskkonnast. Nagu eelnevalt mainitud seoses lapsevanemate haridustasemega, võivad ebastabiilsus ning emotsionaalsed raskused viia agressiivse käitumiseni (Straus, Sugarman ja Giles, 1997; Soo ja Soo, 2002). Kognitiivset arengut võib sotsiaalne klass mõjutada (Andersson, Sommerfelt, Sonnander ja Ahlsten, 1996). Madala majandusliku staatusega pered kipuvad elama piirkondades, mis pole arengut soodustavad. Samuti ei pruugi nendel peredel olla piisavalt ressursse, et tegeleda kõikide noore probleemidega. Nooruki jaoks võib selliste võimaluste puudumine suunata neid edaspidi vägivaldselt käituma (Andersson, Sommerfelt, Sonnander ja Ahlsten, 1996).

Kooskõlas eelnevalt väljatooduga, on uuringud leidnud tõestust ka sellele, kuidas hästi arenenud kognitiivsete võimetega noortel on väiksem tõenäosus käituda vägivaldselt võrreldes noortega, kelle neuropsühholoogilised võimed on vähem arenenud (Foster, Hillband ja Silverstein, 1993; Seguin jt, 2002). Kuna heal majanduslikul järjel olevad pered soodustavad nende võimete arengut, on see otseselt seotud pere majandusliku järjega.

1.4.5 Kodune keel

Kodune keel on üks tegur, mille puhul on Eestis leitud seoseid noorte vägivaldse ja kuritegeliku käitumisega. Võrreldes 14-16-aastasi noori, kelle kodune keel on erinev, on agressiivne käitumine omane pigem neil noortel, kelle kodune keel on eesti keel (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007). Ka aastal 2008 oli 14-17-aastaste eesti keelsetel noortel selge ülekaal vägivallakuritegude toimepanemisel peaaegu igas maakonnas (Salla, 2010).

1.5 Probleemiseade ja uurimisküsimused

Koduse vägivalla kogemine on üks tähtsamaid tegureid ennustamaks, et nooruk hakkab ise agressiivselt käituma (Maas jt, 2008). Mitmed varasemad uuringud toetavad kodus vägivalla kogemise ning noorte endi vägivaldse käitumise seoseid. Varasemad uuringud on leidnud erinevaid tulemusi selle kohta, kuidas mõjutab või ei mõjuta kodus nähtud või kogetud vägivald poiste ja tüdrukute endi vägivaldset käitumist. On leitud, et nii poistel kui tüdrukutel on käitumishäired seotud vägivalla kogemisega (Arata jt, 2007; Maas jt, 2008; Thomaes jt, 2007; Zelli jt, 1999). Samas võib tüdrukutel kokkupuude vägivallaga tekitada suurema tõenäosusega sisemiseid probleeme kui käitumishäireid (Calvete ja Orue, 2013; Maas jt, 2008). Kasutades „Noored Euroopas“ uuringu tulemusi, soovin antud tööga leida Eesti noorte vägivalla kogemise ja vägivalla kasutamise seoseid soo lõikes. Sellest tulenevalt on püstitatud uurimisküsimus:

1. Kas ja kuidas mõjutavad Eesti 15-16-aastaste poiste ja tüdrukute vägivaldset käitumist kodus vägivalla nägemine ja/või kogemine?

Lisaks kodus vägivalla kogemisele on teisi tegureid, mis võivad noorukit mõjutada käituma agressiivselt. Saner ja Ellicksoni (1996) uurimuse järgi on noorte vägivaldse käitumise üheks riskiteguriks kodune keskkond. Varasemad uuringud Eestis on näidanud, et riskiteguriteks võivad olla kodune keel (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007) ja elamispiirkond (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007; Salla, 2010). Samuti mõjutavad vägivaldset käitumist perekonna majanduslik tase (Galgotra, 2013; Pachter, Auinger, Palmer ja Weitzman, 2006) ja elamisolukord ehk kas elatakse koos mõlema lapsevanemaga või üksikemaga (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007; Thornberry jt, 1999). Uurimaks koduse keskkonnaga seotud tegureid, mis võiksid olla seotud Eesti noorte vägivaldse käitumisega, leian vastuse teisele uurimisküsimusele:

2. Kuidas mõjutavad Eesti 15-16-aastaste noorte poiste ja tüdrukute vägivaldset käitumist kodusest keskkonnast tulenevatest tegurid?

2. Metoodika

2.1 Andmete kirjeldus

Eesmärkide täitmiseks kasutan andmeid 2016. aasta „Noored Euroopas“ uuringust. Antud uuring on 15-16-aastaste noorte riskikäitumise ja elutingimusi kaardistav rahvusvaheline uuring. See on suunatud riskikäitumise vähendamise meetmete väljatöötamisele kohaliku omavalitsuse tasandil. Programmi on kaasatud 35 linna Euroopas, sealhulgas Tallinn ja Tartu (Tomberg, i.a).

Vastajad on üldhariduskoolide 9. ja 10. klassi ja kutsekoolide Tallinna ja Tartu õpilased ehk noored vanuses 15-16, respondente kokku on 4338. Sooliselt jagunevad vastajad peaaegu täpselt võrdselt, poisse on 2165 (49,9%) ja tüdrukuid 2173 (50,1%).

1.1 Tunnuste kirjeldus

Analüüsis on kasutusel kaks agressiivsust mõõtvat tunnust ning kaks kodus vägivalda kogemist mõõtvat tunnust. Lisaks kasutan mitmeid koduse keskkonnaga seotud tunnuseid. Tähtsaks tunnuseks on ka sugu, mille lõikes leian kõik tulemused.

2.1.1 Füüsilist agressiivsust mõõtvad tunnused

Kasutan töös kahte füüsilist agressiivsust mõõtvat tunnust - kas oled kasutanud füüsilist vägivalda viimase 12 kuu jooksul ja kas oled ise ähvardanud kedagi vägivallaga viimase 12 kuu jooksul. Antud tunnused kodeerisin ümber neljaks väärtuseks: mitte kordagi, ühe korra, 2-5 korda ja 6 või rohkem korda. Regressioonianalüüsi jaoks on tunnus hiljem kodeeritud kolmeks väärtuseks: mitte kordagi, ühe korra ja 2 või enam korda. Vägivalda kasutanud on poisid suurema tõenäosusega kui tüdrukud (Crameri $V = 0,106$ ja $p < 0,001$). Samuti on vägivallaga ähvardanud suurema tõenäosusega poisid kui tüdrukud (Crameri $V = 0,159$ ja $p < 0,001$). Täpsemaid sagedusjaotusi näitab tabel 1.

Tabel 1. Füüsilist agressiivsust mõõtvate tunnuste sagedusjaotus soo lõikes viimase 12 kuu jooksul (%)

	Kasutanud füüsilist vägivalda (%)		Kedagi ähvardanud vägivallaga (%)	
	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
Mitte kordagi	83	90	80	91
Ühe korra	10	6	8	4
2 – 5 korda	5	3	6	3
6 või rohkem korda	2	1	6	2

2.1.2 Kodus kogetud füüsilist agressiivsust mõõtvad tunnused

Analüüsis kasutan kahe tunnust, mis näitavad kodus füüsilise vägivalda kogemist - olen näinud viimase 12 kuu jooksul kodus pealt füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu ja olin viimase 12 kuu jooksul oma kodus seotud füüsilise vägivalda juhtumiga, milles osales täiskasvanu. Küsitluses olid algsed vastusevariandid „jah, viimase 30 päeva jooksul“, „jah, viimase 12 kuu jooksul“, „jah, rohkem kui 12 kuud tagasi“ ja „ei“. Selleks, et saada parem ülevaade vägivallaga kogemustest, kodeerisin tunnused ümber kolmeks vastuseks: „ei ole“, „jah, rohkem kui 12 kuud tagasi“ ja „jah, viimase 12 kuu jooksul“. Tüdrukud on rohkem näinud pealt füüsilist vägivalda kodus ja on ka enam olnud vägivallaga seotud kodus (Tabel 2).

Tabel 2. Füüsilise agressiivsusega kokkupuude kodus soo lõikes (%)

	Olen näinud kodus pealt füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu		Olin oma kodus seotud füüsilise vägivallaga, milles osales täiskasvanu	
	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
Ei ole	88%	84%	92%	88%
Rohkem kui 12 kuud tagasi	7%	10%	4%	6%
Viimase 12 kuu jooksul	5%	6%	4%	6%
Kokku	100%	100%	100%	100%

2.1.3 Muud kodusest keskkonnast tulenevad mõjutegurid

Valisin analüüsi viis tunnust, mis on koduga seotud tegurid, mis võivad mõjutada agressiivset käitumist. Nendeks on kellega elad koos, ema haridustase, perekonna majanduslik seis, kodune keel ning linn, kus elatakse. Kolm nendest tunnustest kodeerisin ümber paremini tõlgendatava regressioonimudelite tarves.

Kellega elad koos on kodeeritud viieks väärtuseks: ema või isaga eraldi elamine (ühe lapsevanemaga), vanavanematega elamine (sisaldab ka varianti vanavanema ja vanemaga elamine), sõpradega või omaette elamine, teistsugune elukorraldus (kasupere, lastekodu vms) ja mõlema vanemaga elamine. Ema kõrgeim haridustase on jaotatud neljaks: ülikooli lõpetanud, rakendusliku kõrgkooli või kutsekooli lõpetanud, jätnud ülikooli/kõrgkooli/kutsekooli pooleli ja keskkooli või madalama haridusega. Sealjuures jätsin välja variandi „ei tea/ei oska ema haridust öelda“. Subjektiivne noore hinnang nende perekonna majanduslikule seisule on kolme väärtusega: paremal järjel elamine teistega võrreldes, võrreldes teiste Eesti perega samasugusel järjel elamine ja kehvemal järjel elamine võrreldes teiste peredega.

2.2 Analüüsi meetod

Antud bakalaureusetöö uurimismeetod on kvantitatiivne, kuna see võimaldab uurida noorte vägivalda kasutamise seoseid võimalike riskiteguritega. Füüsilise agressiivsuse ja kodus kogetud vägivalda tunnustevaheliste seoste uurimiseks kasutan risttabeleid koos Crameri V seosekordajaga. Selleks, et analüüsida koduse keskkonnaga seonduvaid tunnuseid ja nende mõju vägivaldsele käitumisele samaaegselt, kasutan multinominaalset logistilist regressiooni. Andmete analüüsimiseks kasutan andmetöötlusprogrammi SPSS 24.

3. Tulemused

Tulemuste seas esitan kõigepealt risttabelitega ise vägivalda kasutamise saadud seosed koduse vägivalda kogemisega kodus. Järgmisena toon välja regressioonanalüüsi tulemused, kus on analüüsitud erinevaid kodust tingitud mõjutegurite seost noorte füüsilise agressiivse käitumisega. Kõik tulemused esitan soo lõikes.

3.1 Füüsilise vägivalda kasutamine ning koduse vägivalda kogemuse seosed

Analüüsides füüsilise vägivalda kasutamise ning kodus füüsilise vägivalda pealtnägemise seoseid, ilmneb Tabelist 3, et mõlema soo puhul on näha, kuidas mida rohkem kordi on kasutatud füüsilist vägivalda, seda rohkem on ise kodus vägivalda pealt nähtud. Kusjuures nendest noortest, kes on kasutanud viimase 12 kuu jooksul vägivalda ühe korra või 6 ja enam korda on rohkem kui 12 kuud tagasi näinud kodus pealt füüsilist vägivalda. Viimase 12 kuu jooksul vägivalda näinud noortel on ise vägivalda kasutamine tõusva trendiga. Märkimisväärselt pooled tüdrukud ja ligi kolmandik poistest, kes on kasutanud 6 või enam korda vägivalda, on kodus näinud pealt füüsilist vägivalda. Füüsilise vägivalda kodus nägemise ja ise kasutamise vahel on seos 5% olulisuse nivool statistiliselt oluline mõlema sugupoole puhul. Crameri V järgi on poistel seos veidi tugevam kui tüdrukutel, samas vahe on minimaalne.

Tabel 3. Noorte füüsilise vägivalda nägemise ja ise füüsilise vägivalda kasutamise seosed soo lõikes

Kas oled näinud pealt kodus füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu?	Mitu korda oled viimase 12 kuu jooksul kasutanud füüsilist vägivalda? (%)							
	Poisid				Tüdrukud			
	Mitte kordagi (N=1733)	Ühe korra (N=210)	2 – 5 korda (N=98)	6 või enam korda (N=55)	Mitte kordagi (N=1926)	Ühe korra (N=129)	2 – 5 korda (N=68)	6 või enam korda (N=24)
Ei ole	92%	76%	77%	67%	86%	66%	67%	50%
Jah, rohkem kui 12 kuud tagasi	6%	14%	10%	15%	9%	17%	15%	25%
Jah, viimase 12 kuu jooksul	3%	10%	13%	18%	5%	17%	18%	25%
Kokku (%)	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Craméri V	0.155				0.143			
Olulisuse tõenäosus	<0,001				<0,001			

Tabel 4 kirjeldab füüsilise vägivalda pealtnägemise ja vägivallaga ähvardamise seotust. Kui poistel langeb vägivalda mitte nägemine, siis ähvardamiste kord tõuseb. 6 või enam korda ähvardanud poistest on ligi kolmandik kodus pealt näinud vägivalda. Tüdrukute seevastu on kõige rohkem (38%) näinud kodus vägivalda need, kes on ähvardanud vägivallaga ühe korra. Sealjuures on ligi neljandik neist vägivalda näinud rohkem kui 12 kuud tagasi. Need noored, kes on viimase 12 kuu jooksul näinud pealt kodus vägivalda, nende vägivallaga ähvardamise trend on tõusev. Kusjuures erandiks on tüdrukud, kes on ähvardanud 6 või enam korda, kui toimub väike langus. Nii poiste kui tüdrukute puhul on olemas seos 5% olulisuse nivool ning poiste seos on veidi tugevam kui tüdrukute.

Tabel 4. Noorte füüsilise vägivalda nägemise ja ise vägivallaga ähvardamise seosed soo lõikes

Kas oled näinud pealt kodus füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu?	Mitu korda oled viimase 12 kuu jooksul kedagi ähvardanud vägivallaga? (%)							
	Poisid				Tüdrukud			
	Mitte kordagi (N=1675)	Ühe korra (N=174)	2 – 5 korda (N=126)	6 või enam korda (N=118)	Mitte kordagi (N=1953)	Ühe korra (N=85)	2 – 5 korda (N=67)	6 või enam korda (N=42)
Ei ole	91%	83%	82%	68%	86%	62%	70%	71%
Jah, rohkem kui 12 kuud tagasi	6%	11%	10%	17%	9%	26%	12%	14%
Jah, viimase 12 kuu jooksul	3%	6%	8%	15%	5%	12%	18%	14%
Kokku (%)	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Craméri V	0.138				0.116			
Olulisuse tõenäosus	<0,001				<0,001			

Tabelist 5 lähtub, et sarnaselt kodus vägivalda nägemisega, tõuseb vägivalda kasutamise kordade arv, kui kodus vägivallaga seotus tõuseb. Sealjuures viimase aasta jooksul 6 või enam korda vägivalda kasutanud noortest on nii tüdrukute kui poiste puhul ligi viiendik viimase 12 kuu jooksul ise olnud kodus seotud füüsilise vägivallaga. Seos on 5% olulisuse nivool statistiliselt oluline ning poiste puhul veidi tugevam kui tüdrukute.

Tabel 5. Noorte koduse füüsilise vägivallaga seotuse ja ise füüsilise vägivalda kasutamise seosed soo lõikes

Kas oled olnud oma kodus seotud füüsilise vägivallaga, milles osales täiskasvanu?	Mitu korda oled viimase 12 kuu jooksul kasutanud füüsilist vägivalda? (%)							
	Poisid				Tüdrukud			
	Mitte kordagi (N=1746)	Ühe korra (N=211)	2 – 5 korda (N=99)	6 või enam korda (N=57)	Mitte kordagi (N=1938)	Ühe korra (N=130)	2 – 5 korda (N=68)	6 või enam korda (N=24)
Ei ole	95%	82%	81%	75%	90%	75%	69%	67%
Jah, rohkem kui 12 kuud tagasi	3%	8%	10%	4%	6%	7%	13%	13%
Jah, viimase 12 kuu jooksul	2%	10%	9%	21%	4%	18%	18%	20%
Kokku (%)	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Craméri V	0.173				0.142			
Olulisuse tõenäosus	<0,001				<0,001			

Kui tõuseb füüsilise vägivallega seotus kodus, tõuseb poistel ka vägivallega ähvardamise kordade arv (Tabel 6). Kõik poisid, kellel on endal olnud seos vägivallega kodus, on ähvardamise kordade arv tõusva trendiga. 20% 6 või enam korda vägivallega ähvardanud poistest ja ligi neljandik tüdrukutest on ise olnud kodus seotud vägivallega. Kuigi mõlema soo puhul on 5% olulisuse nivool statistilise olulisus, on seos tugevam poistel.

Tabel 6. Noorte koduse füüsilise vägivallega seotuse ja ise vägivallega ähvardamise seosed soo lõikes

Kas oled olnud oma kodus seotud füüsilise vägivallega, milles osales täiskasvanu?	Mitu korda oled viimase 12 kuu jooksul kedagi ähvardanud vägivallega? (%)							
	Poisid				Tüdrukud			
	Mitte kordagi (N=1688)	Ühe korra (N=174)	2 – 5 korda (N=127)	6 või enam korda (N=121)	Mitte kordagi (N=1964)	Ühe korra (N=87)	2 – 5 korda (N=67)	6 või enam korda (N=42)
Ei ole	95%	89%	83%	80%	90%	73%	76%	76%
Jah, rohkem kui 12 kuud tagasi	3%	6%	7%	8%	6%	10%	12%	14%
Jah, viimase 12 kuu jooksul	2%	5%	10%	12%	5%	16%	12%	10%
Kokku (%)	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Craméri V	0.131				0.099			
Olulisuse tõenäosus	<0,001				<0,001			

3.2 Regressioonanalüüs

Järgnevalt teostan multinominaalse regressioonanalüüsi eesmärgiga leida, milline mõju on koduse keskkonnaga seonduvatel teguritel agressiivsele käitumisele. Esimesena toon välja nende mudelite tulemused, mis hindasid füüsilise vägivalla kasutamist mõjutavaid riskitegureid. Seejärel toon välja nende mudelite tulemused, mis hindasid vägivallaga ähvardamist mõjutavaid riskitegureid.

Regressioonimudelite jaoks on kodus vägivalla nägemine ja kodus vägivallaga seotud olemise tunnused kodeeritud ümber. Kõigepealt on kokku võetud vastajad, kes on üldse kokku puutunud vägivallaga (nii 30 päeva jooksul, 12 kuu jooksul kui ka 12 kuud tagasi). Seejärel on kaks tunnust pandud kokku üheks. Sellisel juhul on uuel tunnusel neli väärtust ehk „olen näinud kodus pealt füüsilist vägivalda“, „olen olnud ise kodus seotud füüsilise vägivallaga“, „olen näinud ja olnud ise seotud kodus füüsilise vägivallaga“ ning „ei ole kumbagi“.

3.2.1 Füüsilise vägivalla kasutamine ja kodusest keskkonnast tulenevad tegurid

Tabelist 7 lähtub, et poiste seas, kes on kodus pealt näinud füüsilist vägivalda on kaks korda suurem risk olla ühe korra vägivalda kasutanud võrreldes poistega, kes ei ole kodus vägivalda näinud. Kaks või enam korda füüsilise vägivalla kasutamise risk on lausa neli korda suurem. Ka tüdrukute puhul mõjutab kodus vägivalla nägemine vägivaldset käitumist – kaks korda suurem risk on ühe korra kasutada vägivalda võrreldes tüdrukutega, kes pole kodus vägivalda näinud. Samas pole tüdrukute puhul seost vägivalla nägemise ning mitmekordse vägivalla kasutamise vahel.

Neli korda suurem risk on poistel ühe korra kasutada vägivalda, kui nad on kodus olnud ise seotud vägivalla juhtumiga või kui nad on nii näinud vägivalda kui ka seotud olnud kodus vägivallaga võrreldes poistega, kellel pole üldse kodus olnud kogemust vägivallaga. Kuid risk kasutada vägivalda kaks või enam korda on taaskord suurem, koguni kuus korda. Ka tüdrukute seas on kogemus vägivallaga statistiliselt olulises seoses isevägivallatsemisega. Tüdrukud, kes on kodus näinud pealt vägivalda ja olnud ka kodus vägivalla juhtumiga seotud, on kasutanud vägivalda kuus korda suurema riskiga kui tüdrukud, kellel puudub vägivallaga kokkupuude kodust.

Poistel on mitmekordne vägivalda kasutamine veel seotud pere majandusliku seisuga ja linnaga, kus nad elavad. Väiksem tõenäosus mitu korda kasutada vägivalda on poistel, kelle majanduslik seis on keskmine võrreldes poistega, kelle pere on majanduslikult keskmiselt halvemal järjel. Võrreldes poistega, kes elavad Tartus, on suurem risk vägivalda kaks või enam korda kasutada poistel, kes elavad Tallinnas.

Tüdrukute ühekordset vägivallatsemist mõjutab veel ema haridus ja pere majanduslik seis. Tüdrukud, kelle emal on omandatud kõrgharidus või kutseharidus, on ise vägivalda ühe korra kasutanud väiksema tõenäosusega kui tüdrukud, kelle ema haridus on keskharidus või madalam. Lisaks on keskmise majandusliku seisuga peredes elavatel tüdrukutel väiksem tõenäosus vägivalda kasutada üks või enam korda võrreldes tüdrukutega, kelle pere majanduslik seis on keskmisest halvem.

Tabel 7. Noorte füüsiliste vägivalda kasutamist prognoosivad mudelid kodukeskonnaga seotud tegurite põhjal (toodud riskisuhe).

Mõjutegurid füüsilise vägivalda kasutamiseks ¹	Poised (N=2165)		Tüdrukud (N=2173)	
	Kasutanud füüsilist vägivalda ühe korra ¹	Kasutanud füüsilist vägivalda 2 või rohkem korda ¹	Kasutanud füüsilist vägivalda ühe korra ¹	Kasutanud füüsilist vägivalda 2 või rohkem korda ¹
Konstant	-1,66***	-2,25***	-2,06***	-2,52***
Olen näinud oma kodus pealt füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu ²	2,18*	3,87***	2,20*	2,03
Olen olnud oma kodus ise seotud füüsilise vägivalda juhtumiga, milles osales täiskasvanu ²	3,78***	5,96***	2,99**	2,98**
Olen näinud ja olnud seotud kodus füüsilise vägivalda juhtumiga ²	4,26***	6,00***	3,26***	6,06***
Elan ema või isaga ³	1,19	0,75	1,14	1,36
Elan vanavanema(te)ga ³	0,70	0,60	0,98	2,01
Elan sõpradega või omaette ³	1,89	1,69	1,44	1,09
Mu elukorraldus on teistsugune (kasupere, lastekodu vms) ³	2,23	1,23	1,11	1,80
Ema lõpetas ülikooli ⁴	0,78	1,05	0,57*	0,74
Ema lõpetas rakendusliku kõrgkooli, tehnikumi või kutseõppeasutuse ⁴	0,63	1,44	0,54*	0,59
Emal jäi pooleli ülikool/rakenduslik kõrgkool, tehnikum või kutseõppeasutus ⁴	1,33	1,53	0,63	0,63
Pere majanduslik seis on paremal järjel kui teistel Eesti pered ⁵	0,72	0,54	0,54*	0,81
Pere majanduslik seis on samasugusel järjel kui teistel Eesti pered ⁵	0,83	0,45*	0,47*	0,46*
Kodune keel: ainult eesti keel ⁶	0,73	0,79	0,88	0,70
Kodune keel: eesti keel koos mõne teise keelega ⁶	0,81	1,03	1,62	0,69
Tallinn ⁷	0,94	1,56*	1,06	0,89

Märkused: ¹Taustakategooria: Ei ole kasutanud, ²Taustakategooria: Ei ole näinud ega olnud, ³Taustakategooria: Elan ema ja isaga, ⁴Taustakategooria: Emal on keskharidus või madalam haridus, ⁵Taustakategooria: Pere majanduslik seis on halvemal järjel, ⁶Taustakategooria: Ainult mõni teine keel, ⁷Taustakategooria: Tartu; *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

3.2.2 Füüsilise vägivallaga ähvardamine ja kodusest keskkonnast tulenevad tegurid

Poiste seas on ühekordse vägivallaga ähvardamise mõjuriks see, kui kodus on nii nähtud vägivalda pealt kui ka ise oldud seotud kodus vägivallaga (Tabel 8). Samas poisid, kes on kas näinud või olnud seotud kodus vägivallaga on suurema riskiga ähvardama vägivallaga kaks või enam korda kui poisid, kes pole kodus vägivallaga kokku puutunud. Ka tüdrukutel on statistiliselt oluline seos kodus vägivalla nägemisega, seotud olemisega ja ise vägivalla kasutamise vahel. Erandiks on tüdrukud, kes on vägivallaga ähvardanud kaks või enam korda, kellel puudub seos kodus vägivalla nägemisega.

Poiste ühekordset vägivallaga ähvardamist mõjutab veel ema haridus ning kodune keel. Poisid, kelle emal on kõrgharidus jäänud pooleli, on vägivalda ühe korra kasutanud väiksema tõenäosusega kui poisid, kelle ema haridus on keskharidus või madalam. Koduse keele puhul on ainult eestikeelsete kodudega poistel kaks korda suurem risk vägivalda ühekordselt kasutada kui poistel, kelle kodune keel on ainult mõni muu keel.

Kaks või enam korda ähvardamist mõjutab poistel pere majanduslik seis, kodune keel ja linn, kus elatakse. Poistel, kelle pere majanduslik seis on keskmine või keskmisest parem ähvardavad väiksema tõenäosusega vägivallaga kui poisid, kes on majanduslikult keskmisest halvemal järjel. Taas on eestikeelsetes kodudes elavatel poistel suurem risk ähvardada kaks või enam korda. Poisid, kes elavad Tallinnas on samuti suurema riskiga ähvardama vägivallaga kui poisid, kes elavad Tartus.

Tüdrukute ühekordset vägivallaga ähvardamist mõjutab pere majanduslik seis. Tüdrukud, kelle pere majanduslik järk on keskmine või keskmisest parem, ähvardavad ühekordselt vägivallaga väiksema tõenäosusega kui tüdrukud, kelle pere majanduslik seis on keskmisest halvemal järjel. Kaks või enam korral ähvardamisel on tüdrukute mõjuriks elamine eraldi emaga või isaga ning kodune keel. Tüdrukud, kes elavad üksikvanemaga ähvardavad mitmekordselt vägivallaga kaks korda suurema riskiga kui tüdrukud, kes elavad mõlema vanemaga koos. Ka tüdrukute puhul on mitu korda ähvardajad suurema riskiga need, kelle kodune keel on ainult eesti keel.

Tabel 8. Noorte füüsiliste vägivallaga ähvardamist prognoosivad mudelid kodukeskonnaga seotud tegurite põhjal.

Mõjutegurid füüsilise vägivallaga ähvardamiseks ¹	Poisid (N=2165)		Tüdrukud (N=2173)	
	Ähvardanud füüsilise vägivallaga ühe korra ¹	Ähvardanud füüsilise vägivallaga 2 või rohkem korda ¹	Ähvardanud füüsilise vägivallaga ühe korra ¹	Ähvardanud füüsilise vägivallaga 2 või rohkem korda ¹
Konstant	-3,27***	-2,25***	-2,97***	-4,15***
Olen näinud oma kodus pealt füüsilist vägivalda, milles osales täiskasvanu ²	1,75	2,70***	4,09***	1,70
Olen olnud oma kodus ise seotud füüsilise vägivalla juhtumiga, milles osales täiskasvanu ²	1,47	3,26***	3,01*	3,48**
Olen näinud ja olnud seotud kodus füüsilise vägivalla juhtumiga ²	4,55***	7,12***	5,19***	2,86**
Elan ema või isaga ³	1,09	0,95	0,74	1,62*
Elan vanavanema(te)ga ³	1,14	0,51	0,37	1,31
Elan sõpradega või omaette ³	1,43	1,25	1,53	1,48
Mu elukorraldus on teistsugune (kasupere, lastekodu vms) ³	1,22	1,90	1,56	2,93
Ema lõpetas ülikooli ⁴	1,02	1,27	1,24	1,06
Ema lõpetas rakendusliku kõrgkooli, tehnikumi või kutseõppeasutuse ⁴	0,90	1,38	0,57	0,88
Emal jäi pooleli ülikool/rakenduslik kõrgkool, tehnikum või kutseõppeasutus ⁴	0,30*	1,59	0,98	1,44
Pere majanduslik seis on paremal järjel kui teised Eesti pered ⁵	1,53	0,51*	0,44*	1,07
Pere majanduslik seis on samasugusel järjel kui teised Eesti pered ⁵	1,64	0,54*	0,35**	1,05
Kodune keel: ainult eesti keel ⁶	1,88**	1,54*	1,52	2,10*
Kodune keel: eesti keel koos mõne teise keelega ⁶	1,70	1,60	1,83	1,71
Tallinn ⁷	1,08	1,50*	0,96	1,28

Märkused: ¹Taustakategooria: Ei ole kasutanud, ²Taustakategooria: Ei ole näinud ega olnud, ³Taustakategooria: Elan ema ja isaga, ⁴Taustakategooria: Emal on keskkooli või madalam haridus, ⁵Taustakategooria: Pere majanduslik seis on halvemal järjel, ⁶Taustakategooria: Ainult mõni teine keel, ⁷Taustakategooria: Tartu; *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

4. Arutelu

Käesoleval töö eesmärk oli leida, milline seos on noortel vägivaldse käitumise ja kodusest keskkonnast tulenevate teguritega. Esimese uurimisküsimusega tahtsin leida, kas on seosed vägivalla nägemise, kogemise ja noorte enda vägivaldse käitumise vahel. Teine uurimisküsimus oli vaadata teisi kodusest olukorrast seonduvaid vägivalla mõjutegureid, nagu elukorraldus, ema haridus, pere majanduslik seis, kodune keel ja linn, kus elatakse. Järgnevalt võrdlesin antud töö tulemusi eelnevate uurimuste tulemustega ja kirjandusega.

4.1 Vägivaldne käitumine ja kodus vägivalla nägemine või kogemine

Tulemustest selgus, et nii poistel kui ka tüdrukutel on vägivaldne käitumine seotud vägivaldse käitumise pealtnägemisega. Selles osas on tulemused kooskõlas varasemate uuringutega läbi aastate (Fagan, 2005; Kimonis jt, 2011; Maas jt, 2008; Myers jt, 2018; Smith ja Thornberry, 1995; Straus, Sugarman ja Giles, 1997; Widom, 1989).

Analüüsist selgus, et mida suurem on noortel vägivalla kasutamise kord viimase 12 kuu jooksul, seda rohkem on nad kodus ise vägivalda näinud või olnud seotud vägivallaga. Samas ei olnud kõik vägivaldselt käitujad kodus vägivallaga kokku puutunud. See aga ei välista, et Bandura (1973) õppimisteooria peab ka nende noorte puhul paika. Nad võisid õppida vägivaldset käitumist mujalt, näiteks koolist. Kuid otseste vägivalla põhjuste väljaselgitamiseks tuleks teha veel uuringuid.

4.2 Vägivaldne käitumine ja seos kodusest keskkonnast tulenevate teguritega

Lisaks kokkupuutele vägivaldse käitumisega uurisin töös ka muid kodusest olukorrast tulenevaid vägivalla mõjutegureid. Tüdrukute puhul olid peamised mõjutegurid perekonna majanduslik seisund, ema haridus ning kodune keel.

Selgus, kuidas keskmise või keskmisest parema majanduslikul järjel olevates perededes elavad tüdrukud kasutavad vägivalda ja ähvardavad vägivallaga vähem tõenäoliselt kui tüdrukud, kes on pärit keskmisest halvemal järjel olevatest peredest. See tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega (Galgotra, 2013; Pachter, Auinger, Palmer ja Weitzman, 2006). Straus, Sugarman ja Giles (1997) longituuduuringu tulemusena võib ebastabiilsus ja emotsionaalsed raskused viia

noore agressiivse käitumiseni. Sellist ebastabiilsust võibki nooruki ellu tuua näiteks perekonna kehv majanduslik järg.

Dubow, Boxer ja Huesmann (2009) järgi võib lapsevanema madal haridustase mõjutada laste käitumisprobleeme, sealhulgas vägivaldset käitumist. Käesoleva bakalaureusetöö tulemus on sellega kooskõlas. Tulemustest selgus, kuidas tüdrukud, kelle emal on omandatud kõrgharidus, kasutavad väiksema tõenäosusega ise füüsilist vägivalda võrreldes tüdrukutega, kelle emal on keskharidus või sellest madalam haridustase. Linno, Soo ja Strömpl (2011b) toovad välja, kuidas madalama haridustasemega vanematel võib olla puudus teadmistest toimetulekustrateegiatest. Selle tõttu ei pruugi kodus keegi nooruki käitumisprobleemidega tegeleda. See võib tähendada ka seda, et noorukit karistatakse kodus vägivaldselt ning noor õpib ise sellest vägivaldset käitumist. See võib edasi kanduda kodust välja ning nooruki enda kui teiste turvalisus võib sattuda ohtu.

Tüdrukute mitmekordset ähvardamist mõjutas kodune keel. Täpsemalt oli risk ähvardada vägivallaga suurem neil tüdrukutel, kelle kodune keel oli vaid eesti keel, võrreldes tüdrukutega, kelle kodune keel on ainult mõni teine keel. Antud tulemus on sarnane Eesti alaealiste hälbiva käitumise uuringu (Markina ja Šahverdov-Žarkovski 2007) tulemusega, milles leiti samuti, et 14-16-aastastel Eesti noortel on agressiivne käitumine pigem omane neile, kelle kodune keel on eesti keel, võrreldes noortega, kelle kodune keel on mõni muu keel. Isegi vägivallakuritegude toime panemise poolest on kodus eesti keelt kõnelevate noortel ülekaal peaaegu igas maakonnas võrreldes teistega (Salla, 2010).

Thornberry jt (1999) järgi on nendel noortel suurem risk käituda agressiivselt, kes elavad kodus ühe lapsevanemaga või kelle vanemad on lahutatud kui noortel, kes kasvavad üles peres kahe vanemaga. Kusjuures on leitud, et üksikemaga elamine mõjutab lapse kuritegelikku käitumist rohkem kui üksikisaga (Wright ja Wright, 1994). Minu töö tulemusena on suurem risk vägivallaga mitmekordselt ähvardada tüdrukutel, kes elavad üksikvanemaga võrreldes tüdrukutega, kes elavad koos mõlema lapsevanemaga. Poistel seda seost ei leidnud. Tulenevalt kirjandusest ja analüüsi tulemustest võiks teha eelduse, et tüdrukute agressiivset käitumist mõjutab see, kui elatakse ilma isata või kui elus puudub isafiguur. Ka 2007. aastal läbiviidud Eesti alaealiste hälbiva käitumise uuringu (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007) tulemusena esines üksikemaga elavatest noortest vägivaldset käitumist just tüdrukutel.

Poiste puhul olid peamised mõjutegurid samuti ema haridus, kodune keel, perekonna majanduslik seis ja linn, kus elatakse. Huvitava tulemusena selgus, et poisid, kelle emal on

kõrgharidus jäänud pooleli, on vägivalda ühe korra kasutanud väiksema tõenäosusega kui poisid, kelle ema haridus on keskharidus või madalam. Eelnevate uuringute tulemusena on tulnud välja, et see tõenäosus on madalam juhul, kui lapsevanem on kõrghariduse omandanud (Dubow, Boxer ja Huesmann, 2009). Minu analüüsist tuleneb aga see, et tähtis ei pruugigi olla omandatud haridus vaid mõjuriks on ka see, kui lapsevanem on kõrgharidust omandama hakanud.

Ka poiste puhul oli riskiteguriks eesti keel ehk kodus eesti keeles kõnelevate perede poisid kasutavad suurema tõenäosusega ise vägivalda võrreldes poistega, kelle kodus räägitakse ainult teist keelt. Sellele sarnaseid tulemusi on leitud varemgi (Markina ja Šahverdov-Žarkovski, 2007). Samas tuli antud töö analüüsist välja, et kui tüdrukute puhul mõjutab kodune keel vägivallaga mitmekordset ähvardamist, siis poiste puhul on kodune keel riskiks nii ühekordseks kui ka mitmekordseks vägivallaga ähvardamiseks.

Nagu tüdrukutelgi, oli poiste mõjuteguriks perekonna majanduslik seis. Kaks või enam korda kasutada või ähvardada vägivallaga oli suurem tõenäosus nendel poistel, kelle perede majanduslik seis oli keskmine või keskmisest parem võrreldes poistega, kelle pere majanduslik olukord oli keskmisest kehvem. See on kooskõlas eelnevate uuringute tulemustega (Galgotra, 2013; Pachter, Auinger, Palmer ja Weitzman, 2006).

Kuna antud uuringu vastajad olid nii Tallinna kui ka Tartu vastajad, kaasasin analüüsi linna teguri. Poiste seas ilmeski riskiteguriks ka linn, kus elatakse ning õpitakse. Tallinnas elavatel poistel oli suurem risk mitu korda kasutada vägivalda või sellega ähvardada kui poistel, kes elasid Tartus.

Töö tulemustena leidis kinnitust ka Bandura (1973) sotsiaalse õppimise teooriast tulenevad soolised erinevused. Bandura (1973) järgi õpivad poisid ja tüdrukud vägivalda kasutama samamoodi, kuid ei kasuta vägivalda sama suures mahus. Käesoleva bakalaureusetöö tulemused kinnitasid seda teooriat, et poistel on suurem risk vägivalla kasutamiseks võrreldes tüdrukutega. Poistel oli kõikide tulemuste puhul seos suurem kui tüdrukutel. See võib tuleneda üldisest tüdrukute vaoshoitusest võrreldes poistega või ka sellest, et poiste puhul on vägivaldne käitumine sotsiaalselt aktsepteeritavam võrreldes tüdrukutega.

Kokkuvõte

Antud bakalaureusetöö eesmärk oli uurida Tallinna ja Tartu 15-16-aastaste noorte füüsiliselt vägivaldse käitumise seoseid kodusest keskkonnast tulenevate mõjuteguritega. Eesmärgi täitmiseks kasutasin kvantitatiivset uurimismeetodit, kasutades „Noored Euroopas“ uuringutulemusi.

Töö üldiste tulemustena selgus:

- Nii poiste kui tüdrukute puhul oli vägivaldne käitumine seotud kodus vägivalda nägemisega või kogemisega;
- poiste puhul on seosed vägivalda ennustavate teguritega suuremad kui tüdrukutel.

Tüdrukutel on vägivaldse käitumise risk, kui nende:

- perekonna majanduslik seisund on keskmisest kehvem (võrreldes peredega, kelle majanduslik seisund on keskmine või keskmisest parem);
- ema on lõpetanud kõrghariduse (võrreldes tüdrukutega, kelle ema haridus on keskharidus või madalam);
- kodune keel on ainult eesti keel (võrreldes tüdrukutega, kelle kodune keel on ainult mõni muu keel);
- elamistingimuseks on ühe üksikvanemaga elamine (võrreldes tüdrukutega, kes elavad koos mõlema vanemaga).

Poistel on vägivaldse käitumise risk, kui nende:

- perekonna majanduslik seisund on keskmisest kehvem (võrreldes peredega, kelle majanduslik seisund on keskmine või keskmisest parem);
- ema on jätnud kõrghariduse või kutsehariduse pooleli (võrreldes poistega, kelle ema haridus on keskharidus või madalam);
- kodune keel on ainult eesti keel (võrreldes poistega, kelle kodune keel on ainult mõni muu keel);
- kodulinnaks on Tallinn (võrreldes poistega, kelle kodulinn on Tartu).

Kasutatud kirjandus

Ahven, A., Tamm, K., Solodov, S. (2017). Vägivallakuritegevus. *Justiitsministeerium:*

Kuritegevus Eestis 2016. Kasutatud 17.05.2018

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_estis_est_web_0.pdf

Andersson, H. W., Sommerfelt, K., Sonnander, K. ja Ahlsten, G. (1996). Maternal child-rearing attitudes, IQ, and socioeconomic status as related to cognitive abilities of five-year-old children. *Psychological Reports*, 79(1), 3–14. doi:10.2466/pr0.1996.79.1.3

Arata, C. M., Langhinrichsen-Rohling, J., Bowers, D., & O'Brien, N. (2007). Differential correlates of multi-type maltreatment among urban youth. *Child Abuse & Neglect*, 31(4), 393–415.

Bandura, A. (1973). Origins of Aggression. A. Bandura (toim), *Aggression: A Social Learning Analysis* (lk 61-113). New Jersey: Prentice-Hall.

Buka, S. L., Stichick, T. L., Birdthistle, I., & Earls, F. J. (2001). Youth exposure to violence: Prevalence, risks, and consequences. *American Journal Of Orthopsychiatry*, 71(3), 298-310.

Calvete, E. (2007). Justification of Violence Beliefs and Social Problem-Solving as Mediators between Maltreatment and Behavior Problems in Adolescents. *Spanish Journal of Psychology*, (1). 131-140.

Calvete, E., & Orue, I. (2013). Cognitive Mechanisms of the Transmission of Violence: Exploring Gender Differences among Adolescents Exposed to Family Violence. *Journal Of Family Violence*, 28(1), 73-84. doi:10.1007/s10896-012-9472-y

Davis-Kean, P. E. (2005). The Influence of Parent Education and Family Income on Child Achievement: The Indirect Role of Parental Expectations and the Home Environment. *Journal Of Family Psychology*, 19(2), 294-304. doi:10.1037/0893-3200.19.2.294

Dubow, E., Boxer, P., & Huesmann, L. (2009). Long-term Effects of Parents' Education on Children's Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations. *Merrill Palmer Quarterly*, (3). 224.

Evans, S. E., Davies, C., & DiLillo, D. (2008). Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression And Violent Behavior*, (13). 131-140.

- Fagan, A. A. (2005). The relationship between adolescent physical abuse and criminal offending: Support for an enduring and generalized cycle of violence. *Journal of Family Violence*, 20(5), 279-290
- Foster, H., Hillbrand, M., & Silverstein, M. (1993). Neuropsychological deficit and aggressive behavior: A prospective study. *Progress In Neuropsychopharmacology And Biological Psychiatry*, 17(6), 939-946. doi:10.1016/0278-5846(93)90021-J
- Galgotra, M. (2013). A study of aggression among adolescents of Jammu district in relation to sex, self concept and socioeconomic status. *Journal of Social Science Research*, 1(1).
- Halford, W. K., Sanders, M. R., & Behrens, B. C. (2000). Repeating the Errors of Our Parents? Family-of-Origin Spouse Violence and Observed Conflict Management in Engaged Couples. *Family Process California then New York*, (2). 219-235.
- Istanbuli konventsioon (2011). Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Kasutatud 27.05.2018 <https://rm.coe.int/1680462531>
- Kimonis, E. R., Ray, J. V., Branch, J. R., & Cauffman, E. (2011). Anger mediates the relation between violence exposure and violence perpetration in incarcerated boys. *Child & Youth Care Forum*, 40, 381–400. doi:10.1007/s10566-010-9121-7
- Maas, C., Herrenkohl, T., & Sousa, C. (2008). Review of Research on Child Maltreatment and Violence in Youth. *Trauma Violence and Abuse*, 9(1). 56-67. doi:10.1177/1524838007311105.
- Markina, A., & Šahverdov-Žarkovski, B. (2007). Eesti alaealiste hälbiv käitumine. Tallinn: Justiitsministeerium.
- McAra, L., McVie, S. (2016). Understanding youth violence: The mediating effects of gender, poverty and vulnerability. *Journal Of Criminal Justice*, 45, 71-77.
- Myers, T. W., Salcedo, A., Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2018). Understanding the link between exposure to violence and aggression in justice-involved adolescents. *Development And Psychopathology*, 30(2), 593-603.
- Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011a). Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Kasutatud 06.05.2018 https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalla_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalla_ulatus.pdf

Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011b). Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Kasutatud 25.05.2018

http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf

Pachter, L. M., Auinger, P., Palmer, R., & Weitzman, M. (2006). Do parenting and the home environment, maternal depression, neighborhood, and chronic poverty affect child behavioral problems differently in different racial– ethnic groups? *Pediatrics*, 117(4), 1329–1338. doi:10.1542/peds.2005-1784

Rosso, I. M., Young, A. D., Femia, L. A., ja Yurgelun-Todd, D. A. (2004). Cognitive and Emotional Components of Frontal Lobe Functioning in Childhood and Adolescence. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 355– 362.

Salla, J. (2010). Kriminaalpoliitika osakond, Justiitsministeerium: Alaealiste vägivallakuritegevus. Kasutatud 16.05.2018

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealiste_vagivallakuritegevus._justiitsministeerium._2010.pdf

Salla, J. (2014). Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalda ja seksist. Kogumik Roosalu, T. (toim.) Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2014. Kasutatud 06.05.18 http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_vo_monitooring_2013_veeb.pdf

Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28(1), 30-44. doi:10.1002/ab.90004

Saner, H., Ellickson, P. (1996). Concurrent risk factors for adolescent violence. *Journal Of Adolescent Health*, 19(2), 94-103

Seguin, J. R., Arseneault, L., Boulerice, B., Harden, P. W., ja Tremblay, R. E. (2002). Response perseveration in adolescent boys with stable and unstable histories of physical aggression: the role of underlying processes. *Journal Of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 43(4), 481-494.

Singh, A., Kiran, U. K. (2014). Effect of single parent family on child delinquency. *International Journal of Science and Research*, (3)9, 866-868.

Smith, C. A., & Thornberry, T. P. (1995). The relationship between childhood maltreatment and adolescence involvement in delinquency. *Criminology*, 33, 451-480.

Straus, M. A., Sugarman, D. B., ja Giles-Sims, J. (1997). Spanking by Parents and Subsequent Antisocial Behavior of Children. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, (8). 761-767.

Tamm, K. (2017). Alaealiste kuritegevus. *Justiitsministeerium: Kuritegevus Eestis 2016*.

Kasutatud 16.05.2018

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_estis_est_web_0.pdf

Thomaes, S., Stegge, H., & Olthof, T. (2007). Externalizing shame responses in children: the role of fragile–positive self–esteem. *British Journal of Developmental Psychology*, 25(4), 559–577.

Thornberry, T. P., Smith, C. A., Rivera, C., Huizinga, D., Stouthamer-Loeber, M., & Department of Justice, W. P. (1999). Family Disruption and Delinquency. *Juvenile Justice Bulletin*.

Tomberg, E. (i.a). Uuringu „Noored Euroopas“ küsitluste tulemustest.

Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. (2015). Kasutatud 15.05.2018

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vagivalla_ennetamise_strateegia_aastateks_2015-2020.pdf

Widom, C. S. (1989b). The cycle of violence. *Science*, 244, 160-166.

WHO: World Health Organization (2018). *Definition and typology of violence*. Kasutatud 20.05.2018 <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

Wright, K. N., Wright, K. E., Office of Juvenile Justice and Delinquent Prevention (Dept. of Justice), W. D. (1994). Family Life, Delinquency, and Crime: A Policymaker's Guide. Research Summary.

Zelli, A., Dodge, K. A., Lochman, J. E., & Laird, R. D. (1999). The Distinction Between Beliefs Legitimizing Aggression and Deviant Processing of Social Cues: Testing Measurement Validity and the Hypothesis That Biased Processing Mediates the Effects of Beliefs on Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1). 150-166.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Bunder

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Tallinna ja Tartu 15-16-aastaste noorte vägivaldse käitumise seos kodusest keskkonnast
tulenevate teguritega“,

mille juhendajad on Rein Murakas ja Kadri Rootalu,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **28.05.2018**